

У 20-х роках ХХ ст. Б.Асаф'єв, котрий бачив у Бортнянському прямого попередника Глінки, першим наголосив на науковому вивченні російської музичної спадщини передглінківської епохи. Оцінюючи хоровий стиль композитора, дослідник зазначав: «Бортнянський виробив гомофонно-гармонічний стиль, що зберіг свою силу на декілька поколінь вперед, з характерними зворотами. Ці типові звороти (...) не тільки потрапили до Глінки, а й далі до Чайковського, Римського-Корсакова і Бородіна» [16, с. 184].

Цілком погоджуючись з думкою Т. Ліванової про те, що «XVIII століття передало XIX начала психологічної лірики в музиці, перші знахідки в камерних та симфонічних жанрах, пов'язані із заглибленням у внутрішній світ людини» [6, с. 336], наголошуємо на особливій ролі образного світу духовної музики Д.Бортнянського у формуванні специфічного обличчя російської класики. Саме його духовні твори позначені печаттю «великої урочистості, притаманної даному жанру; але вони вже по-своєму зігріті особистим почуттям художника, по-своєму експресивні та людяні» [16, с. 182]. Як нове художнє явище, духовно-хорова творчість Бортнянського була життєвою та безцінною для російських композиторів, виходила далеко за межі «служебної» культової музики і стала важливим кроком на шляху до російської хорової та оперної класики.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Как спастись: Крупицы с духовной вечери, собранные протоиереем Валентином Мордасовым. – М.: ООО «Ронда», 2006. – 197 с.
2. Смоленский С.В. Значение XVII века и его кантов и псалмов в области современного церковного пения и так называемого «простого напева» // Музыкальная старина. – СПб., 1911. – Вып. 5. – С.76-98.
3. Преображенский А.В. Культурная музыка в России. – Л., 1924. – 189 с.
4. Финдейзен Н.Ф. Очерки по истории русской музыки в России с древнейших времен до конца XVIII века, тт. 1-2. – М., 1928, 1929.
5. Асафьев Б.В. Русская музыка (XIX и начало XX века). – Л.: Музыка, 1968. – 243 с.
6. Ливанова Т. Русская музыкальная культура XVIII века. – Т. 2. – М.: Музгиз, 1953. – 356 с.
7. Келдыш Ю. Д.С. Бортнянский. – В кн.: История русской музыки в 10-ти томах. – Т. 3. – М.: Музыка, 1985. – С.150-198.
8. Келдыш Ю. Русская музыка XVIII века. – М.: Музыка, 1965. – 382 с.
9. Скребков С.С. Бортнянский – мастер русского хорового концерта // Ежегодник ин-та истории искусств. – М.: Музгиз, 1948. – С.83-102.
10. Рыцарева М. Из творческого наследия Бортнянского // Страницы истории русской музыки. – Л.: Музыка, 1973. – С.187-209.
11. Рыцарева М. Композитор Бортнянский. Жизнь и творчество. – Л.: Музыка, 1979. – 98 с.
12. Хіврич Л. Фугатні форми в хорових концертах Д.Бортнянського // Українське музикознавство. – Вип. 6. – К.: Муз. Україна, 1971 – С.121-132.
13. Іванов В. Дмитро Бортнянський. – К.: Муз. Україна, 1980. – 86 с.
14. Волинський Й. Дмитро Бортнянський і Західна Україна // Українське музикознавство. Вип. 6. – К.: Муз. Україна. – С.65-79.
15. Ковалев К. Бортнянський. – Регентское дело. – № 1. – Севастополь, 2006. – С. 54.
16. Левашева О., Келдыш Ю., Кандинский А. История русской музыки. – Т. 1. – М.: Музыка, 1972. – 326с.

Т.В. Піковська

МІСЦЕ І РОЛЬ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ В ПЕРШІЙ ЧЕХОСЛОВАЦЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ (1918-1938 РР.)

Проблема місця й ролі політичних партій у парламентській демократії почала розроблятися у Західній Європі із середини XIX ст., тобто з часу їх формування. Проте на конституційно-правовому рівні вони ще протягом десятиліть вважалися суто соціологічним феноменом і не були предметом наукових досліджень. Лише після Другої світової війни почалася нова епоха розвитку демократії, яка пов'язана з включенням партій до системи конституційно-правового регулювання.

Перша Чехословацька республіка була однією з найдемократичніших країн тогочасної Європи. Саме в умовах демократії з'явилися можливості для розвитку великої кількості політичних партій, які стали ядром політичної системи новоствореної держави.

Вивчення структури політичної системи Чехословаччини цікавило й продовжує цікавити багатьох науковців. Зокрема, К. Іващенко підкреслює важливу роль політичних партій у структурі політичної системи Чехословаччини [1]. Вивченням правових аспектів становища політичних партій займались Ю.Бисага, Н. Кушнір [2, 3]. Цікавими для вивчення названої проблеми є праці, присвячені діяльності окремих політичних партій, а також наукові розвідки, в яких досліджується політичне становище в окремих регіонах держави [4, 5, 6]. Важко переоцінити ту роль, яку відіграв у становленні політичної системи Чехословаччини її перший президент Томаш Масарик. М.Нагорняк розкриває значення його впливу на діяльність політичних партій [7].

З огляду на вищезазначене, метою статті вважаємо аналіз місця і ролі політичних партій у Першій Чехословацькій республіці (1918-1938), їх внесок у формування політичної системи новоствореної держави.

Парламентська система Першої Чехословацької республіки являла собою варіант Австрійської виборчої системи із загальним виборчим правом та розподілом місць у Національному Зібранні відповідно до пропорційного представництва. Від виборів до виборів легітимними повноваженнями володів кабінет міністрів, у формуванні якого вирішальним фактором була партійна система республіки. Із п'ятдесяти чехословацьких, німецьких, угорських, польських та інших партійних угруповань, що брали участь у змаганнях за місця в парламенті, успіху досягала зазвичай чверть із них (див. Таблицю 1).

Таблиця 1. Рейтинг політичних партій Чехословаччини за результатами парламентських виборів 1920, 1925, 1929, 1935 рр. [1, с. 8]

ПАРТІЇ	1920	1925	1929	1935
Республіканська партія чехословацьких землеробів та дрібних селян (аграрна партія)	9,7%	13,7%	15%	14,3%
Соціал-демократична партія	25,7%	8,9%	13%	12,6%
Комуністична партія	-	13,1%	10,2%	10,3%
Національно-соціалістична партія	8,1%	8,6%	10,4%	9,2%
Народно-католицька партія	7,5%	9,7%	8,4%	7,5%
Національно-демократична партія	6,3%	4,0%	4,9%	5,6%
Судетсько-німецька партія	-	-	-	15,2%

Дослідники відзначають, що сучасники нерідко сприймали Чехословаччину передусім як республіку партій [8, с. 5]. Партії знаходились у центрі структури організованого політичного життя: під їх впливом були сотні професійних, кооперативних, молодіжних, жіночих, спортивних, культурно-просвітницьких та інших організацій, а також мережа видавництва та періодичних органів преси [1, с. 5]. Отже, у сферу партійної діяльності входило не тільки формування парламенту та урядових міністерств, але й координація громадської, культурно-просвітницької, інформаційної сфер.

Політичні партії здійснювали надзвичайно глибокий вплив на чехословацьке суспільство, який визнавався як звичайними громадянами, так і керівниками держави. Так свого часу президент Томаш Масарик підкреслював: «кожна партія, якщо вона визнає політику держави й саму державу, має право на участь в її управлінні, і це є її обов'язком» [7, с. 197].

Незважаючи на це, чехословацьке законодавство не припиняло ігнорувати політичні партії. Політичні партії вважались фактичним утворенням, чехословацька конституція навіть не містила поняття політична партія [7, с. 197]. Правове визнання отримували лише ті політичні партії, яких норми права торкались безпосередньо. Не існувало нормативного акта, який регулював порядок створення політичних партій. Прямо стосувався політичних партій Закон №201/1933 Чехословацької Республіки «Про припинення діяльності та розпуск політичних партій» [7, с.198; 3, с. 11]. Цим законом були передбачені дисциплінарні заходи (наприклад, встановлення нагляду чи припинення діяльності), які стосувались не лише безпосередньо політичних партій, але й спілок, господарських товариств, торгових об'єднань, структурних частин політичних партій. Положення Закону ігнорували те, що політичні партії не були юридичними особами, й втручались у внутрішньопартійні події на межі законності, наприклад, конфіскацією майна, заборонаю публікувати ті чи інші періодичні видання. У такий спосіб, без

рішення суду, відбувалося втручання до сфери особистих прав та свобод громадян через їх належність до забороненої чи розпущеної політичної партії.

Застосування Закону №201/1933, могло призвести до розпаду механізму парламентської демократії. Із розпуском партії члени усіх представницьких органів, що були обрані за списком кандидатів цієї партії, втрачали свої мандати. Отже, коло виборців, які обирали цю особу, залишались без представника у представницькому органі аж до проведення нових виборів [3, с. 112].

У другій половині тридцятих років багато говорилось про зміну становища політичних партій. Пропонувалась обов'язкова реєстрація політичних партій у міністерстві внутрішніх справ. У парламентських та інших виборах могли б брати участь лише зареєстровані політичні партії. Рішення про реєстрацію чи анулювання реєстрації приймала б влада. Ці пропозиції так і не дочекалися своєї реалізації.

Однією з особливостей чехословацьких партій була їх національна орієнтація [1, с. 5; 8, с. 89]. Ця особливість пояснюється сукупністю різних факторів. З одного боку, певну роль відігравали наслідки розвитку чеської політики ще в австрійські часи. Зокрема, те, що чехи не пішли шляхом створення великих ідеологічних партій. Значною мірою це було спричинено тим, що значно більше, ніж абстрактна ідеологія, чеського виборця цікавив захист групових, або класових прав. Це призвело до появи спочатку виключно корпоративних аграрних партій і партій дрібних підприємців, які лише потім почали набувати ідеологічного забарвлення [8, с. 89].

Крім того, строкатість партійних угруповань певною мірою відповідала складній та своєрідній національній структурі населення. Різні історичні шляхи розвитку регіонів зумовили строкатість етнічного, конфесійного та економічного спектру у кожному з них. Велика загальнонаціональна партія, за двадцять років існування республіки виникла лише одна – комуністична [8, с. 89].

Чисельність політичних організацій оберталась передусім за все, тим, що жодна з партій не була спроможна створити свій однопартійний уряд, що мав більшість у парламенті [9, с. 5]. Кожне з чехословацьких політичних угруповань, переслідуючи свої інтереси, мало враховувати також і пріоритети партнерів із коаліції. Саме коаліційність примушувала партії заручатись у своїй діяльності підтримкою президента, до повноважень якого входило досить багато принципових питань. Так, наприклад, президент Чехословацької республіки після принесення присяги вже міг бути усунутий зі своєї посади до чергових президентських виборів, але сам мав право розпуску Національного Зібрання та призначення нових парламентських виборів [1, с. 9]. Президент мав також фактично необмежене право законодавчої ініціативи: для того, щоб будь-яке його рішення набуло сили закону, вимагався підпис лише одного міністра будь-якого відомства. У випадку відмови від підпису міністр міг бути відправлений у відставку, оскільки президенту належало право призначення та звільнення всього уряду [9, с. 5].

Це зумовило той парадокс політичної системи Чехословаччини, що впливові політичні партії практично не мали скільки-небудь значних позицій у системі урядової бюрократії, якщо вони не підтримували добрих стосунків з президентом, і, навпаки, менш популярні, з погляду набраних у чергових виборах голосів, партії могли утримати у руках цілі міністерства та відомства [1, с. 9]. Так Національно-демократична партія захопила вагомі позиції у сфері фінансів та промисловості; аграрна партія очолювала всі парламентські уряди та утримувала за собою міністерства внутрішніх справ, оборони та землеробства [9, с. 6].

Наприкінці 20-х рр., з початком світової економічної кризи, ускладнилось політичне становище в країні, особливої гостроти набули проблеми німецької меншини. Загострення конфлікту змусило керівництво країни в 1933 р. прийняти закон, що дозволяв уряду забороняти діяльність політичних партій, що працюють проти влади [1, с. 20].

Зрештою, поступовий занепад Версальської системи мирних договорів, а також послаблення демократичних сил Першої Чехословацької республіки призвели до того, що у жовтні 1938 р., з підписанням Мюнхенської угоди, було не лише покладено кінець існуванню держави, але й знищено саму модель демократичної політичної системи, що впроваджувалась протягом двадцяти років її існування.

Отже, політичні партії були ядром політичної системи Першої Чехословацької республіки. Незважаючи на їх важливу роль у новоствореній державі, їхнє становище

практично не було визнане чинним законодавством. Крім того, політичні партії здійснювали свою діяльність у складних умовах конкуренції між собою різних політичних сил. У період існування Першої Чехословацької республіки нараховувалось понад п'ятдесят партійних утворень. Причому, в парламент потрапляла приблизно чверть з них. Безумовно, існування такої великої кількості політичних партій є свідченням демократичного устрою новоствореної держави, але при цьому саме неусталеність демократичної системи, що стала результатом її поступової еволюції під впливом зовнішніх чинників, з допомогою зусиль національних автономістів та сепаратистів, було використано для знищення Першої Чехословацької республіки.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Іващенко К.В. Структура політичної системи Чехословаччини та її вплив на діяльність українських емігрантських політичних партій між двома світовими війнами. – К.: Знання, 1999. – 24 с.
2. Бисага Ю.М. Створення підвалин державно-правової політики Чехословаччини в 20-х роках ХХ століття. – Ужгород: Закарпаття, 1997. – 149 с.
3. Кушнір Н. П. Правова культура у першій Чехословацькій Республіці (1918-1938 рр.): Дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Ужгородський національний ун-т. – Ужгород, 2006. – 223 с.
4. Шніцер І.О. Словацький автономістський рух в роки Першої Чехословацької республіки (1918-1938) : Дис. канд. іст. наук: 07.00.02 / Ужгородський національний ун-т. – Ужгород, 2004. – 186 с.
5. Токар М. Ю. Політичні партії Закарпаття в умовах багатопартійності (1919 -1939) – Ужгород, 2006. – С.380.
6. Вегеш М.М., Гиря В.І, Король І.Ф., Угорська іредента на Закарпатті між двома світовими війнами. – Ужгород: Ужгородський державний ун-т., 1998. – 129 с.
7. Нагорняк М.М. Національно-державницька концепція Томаша Масарика. – К.: Логос, 2009. – 368 с.
8. Бобраков-Тимошкін А. Проект «Чехословакия». Конфликт идеологий в Первой Чехословацкой республике (1918-1938). – М.: Новое Литературное Обозрение, 2008. – 224 с.
9. Прасолов С.И. Чехословакия в европейской политике 1935-1938 рр. – Москва: Наука, 1988. – 231 с.

О.Ю. Пон

ПІВДЕННА АФРИКА: ПОЛІТИКА АПАРТЕЇДУ ВІДНОСНО НЕБІЛИХ УЧНІВ

Розвиток та функціонування системи освіти в Південно-Африканській Республіці у другій половині ХХ століття, безумовно, тісно пов'язаний з дією політичної системи апартеїду, що була офіційно встановлена в країні з 1948 року (прихід до влади Націоналістичної партії) та функціонувала до 1994 року, коли на перших в історії ПАР демократичних виборах, в яких брало участь не лише біле, а й кольорове, азіатське й чорне населення країни, впевнену перемогу в кількості 62,5 % голосів виборців отримав Африканський Національний Конгрес (АНК).

Значна кількість праць російських та зарубіжних дослідників присвячена даній проблемі, різні аспекти якої висвітлені в працях Р.Н.Ісмагайлової [1], М. Хорелла [3], К. Легума [4], А. Ла Гупи [5], та Ю.Горбунова [7].

У виданому в 1950 р. словнику мови африкаанс наводилось офіційне визначення апартеїду як «політичної ідеї», що базувалась на наступних основних принципах: а) відмінність расова (або за кольором шкіри), за рівнем цивілізації, що була перепорою для асиміляції; б) зберігання індивідуальності різноманітних кольорових груп, з яких складається населення та їх окремий розвиток відповідно до індивідуальності їх сутності, традицій й здібностей, що стають на перепоні інтеграції, [1, с. 225].

Фактично ж практика доводила, що система апартеїду являла собою систему окремої життєдіяльності та розвитку населення за расовою ознакою та дискримінацію, що охоплювала будь-які обмеження, винятки та відмінності за ознакою кольору шкіри, релігії та мови й мала на меті порушення та руйнацію рівності, зводила до мінімуму всі зв'язки та спілкування між білими та небілими та встановлювала жорстоку територіальну сегрегацію.

Більшість африканських народів Південно-Африканської Республіки протягом тривалого часу зазнавали впливу системи апартеїду, що не могло не відбитися на різноманітних сферах їх життєдіяльності, а також порушувало права людини. Одним із таких прав було право на освіту.

У статті 26 загальної декларації про права людини йдеться про те, що: